

класу, а також підкласів сукупності об'єктів: часу, годинників та шкал виміру часу туризму як зайнятості населення в сучасних умовах поглиблено будуть розглянуті в подальшому.

#### Список використаних джерел

1. Осипов Ю.М. Опыт философии хозяйства (хазайство как феномен культуры и самоорганизующаяся система. Москва: Изд-во Московского университета, 1990. 382 с.
2. Крапивіна Г.О. Системно-онтологічний аналіз трансформації зайнятості в сучасних умовах. *Вісник економічної науки України*. 2013. №1(23). С. 69-72.
3. Колот А.М. Наука про працю і соціально-трудоу відносини: становлення, начала теоретико-методологічного оновлення. *Праця в XXI столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток*. Київ: КНЕУ, 2012. Т. 1. 660 с.
4. Noy N.F., McGuinness D.L. 'Ontology Development 101: A Guide to Creating Your First Ontology' / Stanford Knowledge Systems Laboratory Technical Report KSL-01-05 and Stanford Medical Informatics Technical Report SMI-2001-0880, March 2001. URL: <http://protege.stanford.edu/publications/ontologydevelopment/ontology101.html>.
5. Gruber T. R. A translation approach to portable ontology specifications. *Knowledge Acquisition*, 1993. №5 (2). Pp. 199-220.
6. Философско-методологические основания системных исследований: системный анализ и системное моделирование: сб. статей, ВНИИ системных исследований. Москва: Наука, 1983. 324 с.
7. Згуровский М.З., Панкратова Н.Д. Системный анализ: проблемы, методология, приложения. Киев: Наукова думка, 2005. 744 с.
8. Словарь по искусственному интеллекту / авт.-сост. А.Н. Аверкин, М.Г. Гаазе-Рапопорт, Д.А. Поспелов. Москва: Радио и связь, 1992. 256 с.
9. Добров Б.В., Лукашевич Н.В., Невзорова О.А., Федун Б.Е. Методы и средства автоматизированного проектирования прикладной онтологии. *Известия РАН. Теория и системы управления*. Москва, 2004. № 2. С. 58-68.
10. Невзорова О.А. Онтолингвистические системы: методологические основы построения. *Научная сессия МИФИ-2007. Интеллектуальные системы и технологии*: сб. науч. трудов. Москва, 2007. С. 84-85.
11. Методология анализа предметных знаний: методический комплекс по дисциплине «Современные проблемы науки». URL: [http://old.ulstu.ru/people/SOSNIN/umk/Modern\\_Scientific\\_Problems/beloborodov/item\\_znan.htm](http://old.ulstu.ru/people/SOSNIN/umk/Modern_Scientific_Problems/beloborodov/item_znan.htm).
12. Економіка праці та соціально-трудоу відносини / [А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. А.М. Колота. Київ: КНЕУ, 2009. С. 711 с.
13. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. Москва: Русский язык, 2000.
14. Петюх В.М. Ринок праці. Київ: КНЕУ, 1999. 288 с.
15. Смирнов В.А. Уровни знания и этапы процесса познания. Москва, 2001. С. 311-338.
16. Большая советская энциклопедия. Москва: Сов. энциклопедия, 1976. Т. 25. 600 с. (С. 564).

**М. Ю. Куриляк**

*Тернопільський національний економічний університет*

## ПАРАДИГМА РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ НА РІВНІ NUTS-1

**Постановка проблеми.** Вихід економіки України з кризового стану і перехід на шлях сталого розвитку зумовлює необхідність проведення системних реформ, серед яких однією з головних є модернізація адміністративно-регіонального устрою. Вони повинні змінити роль регіонального фактору у побудові держави загального добробуту через переорієнтацію діяльності низових ланок державного управління з використання екстенсивних методів на формування нової інноваційної економіки. Це означає, що надалі не можна обмежуватися лише покращенням законодавства, а треба сформувати такий устрій, який забезпечить перехід країни до сталого економічного розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Основний теоретичний і практичний висновок по вивченню розвитку регіонів зробили представники західної економічної думки. Варто відзначити роботи Г. Іздебкі (Izdebski H.)<sup>1</sup>, (Quattlebaut Ch. A.)<sup>2</sup>, М. Соколовича (Sokołowicz M.E.)<sup>3</sup>, А. Дирка<sup>4</sup>. Серед вітчизняних науковців, які досліджували аспекти територіально адміністративно-територіального устрою в аспектах євроінтеграції, виділимо працю колективу авторів за загальною редакцією Ю. Ковбасюка і М. Орлатого<sup>5</sup>. Проблеми реформ адміністративно-територіального устрою в Україні дискутуються у монографіях за науковою редакцією А. Крисоватого і Є. Савельєва<sup>6</sup>. Попри

<sup>1</sup> Izdebski H. Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności. Warsaw, 2014.

<sup>2</sup> Quattlebaut Ch. A. Development of the regional control system. Harvard University press : Cambridge, Massachusetts, London. 2004. 318 p.

<sup>3</sup> Sokołowicz M. Rozwój terytorialny w świetle dorobku ekonomii instytucjonalne. Przestrzeń – bliskość – instytucje. Łódź, 2015. 280 s.

<sup>4</sup> Анер Д. Європейська регіональна політика: надхнення для країн, що не входять до ЄС? ЕЕurope.

<sup>5</sup> Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу: навч. посіб. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2015. 628 с.

<sup>6</sup> Регіональні перетворення у світовому та українському вимірах: моногр. / за наук. ред. А. І. Крисоватого та Є. В. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 388 с.;

наявність публікацій українських і зарубіжних авторів, проблема адміністративно-територіального устрою потребує подальшого розвитку. Зокрема, нині особливої актуальності набуває потреба в обґрунтуванні проведення реформ у цій сфері.

**Метою статті** є обґрунтування пропозицій щодо реформи адміністративно-територіального устрою України в контексті євроінтеграційного розвитку.

**Виклад основного матеріалу.** У розвитку адміністративно-територіального устрою країни Європейського Союзу пройшли багаторічний шлях реформ. При цьому вирішувалося двоєдине завдання: впровадження загальноєвропейських принципів і норм регіональної політики ЄС і врахування національних особливостей, що сформувалися протягом історичного розвитку країни. Загальна модель реформування мала у своїй основі трирівневу систему стандартів територіального поділу країн для статистичних цілей (NUTS), що забезпечувала уніфікацію основних підходів до європейської регіоналізації.

Адміністративно-територіальний устрій держави – це система, яка має тенденцію до сталого удосконалення. Однак в період реформ його елементи набирають різного значення. Серед них найважливішим є вищий рівень адміністративно-територіального устрою, тому він є пріоритетним.

Регіональний розвиток європейських країн відбувався на основі принципу спадковості форм та економіко-соціальної доцільності. В давнину так само розвивалися регіони України. Відзначимо існування Київського, Чернігівського, Галицько-Волинського князівств часів Київської Русі, за Богдана Хмельницького Україна поділялася на полки. У різні часи існували краї, землі, округи тощо. На відміну від більшості європейських країн, в Україні, особливо на території, що

входила до Російської імперії, протягом останніх століть домінував переважно колоніальний підхід. Інакше й не могло бути, адже в абсолютистській системі лише центральна влада в особі монарха визначає адміністративно-територіальний поділ країни. Імперія здійснювала територіальний устрій з огляду насамперед на утримання території України під своїм володінням. Зрозуміло, що при цьому бралися до уваги можливості війська, поліцейського контролю і органів стягування податків.

Існуюча система адміністративно-територіального устрою України у своїй основі сформувалася після Першої світової війни. До дев'яти губерній було включено 53 округи (табл. 1). Останні ділилися на 706 районів. При цьому кожна губернія мала відносно невелику кількість округів. Найменшу кількість округів мала Волинська губернія (3). Харківська і Чернігівська губернії ділилися на 5 округів, Одеська і Подільська – 6 округів і Донецька, Катеринославська та Київська – по 7 округів. Зміни, що відбулися у 1924 р. полягали у передачі Таганрозького і Шахтинського округів до складу РРФСР та створенні Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки. Водночас скасовані Малинський (1924 р.) та Балтський (1924 р.) округи. Зрештою 3 серпня 1925 р. ліквідувалися губернії і одночасно Бердянський, Гайсинський, Красноградський Олександрійській, Охтирський, Сновський і Шевченківський округи.

Наявність великого числа округів призвело до того, вони були малочисельні. Із 40 округів лише Київський, Полтавський і Харківський мали чисельність населення вищу за один мільйон. Чисельність населення інших округів була у проміжку від 500,0 до 1 000,0 тис.

Таблиця 1

Адміністративно-територіальний поділ України станом на квітень 1923 р.\*

Волинська губернія (3 округи): 1. Житомирська 2. Коростенська 3. Шепетівська	Київська губернія (7 округ): 1. Бердичівська 2. Білоцерківська 3. Київська 4. Корсунська 5. Малинська 6. Уманська 7. Черкаська	Полтавська губернія (7 округ): 1. Золотоноська 2. Красноградська 3. Кременчуцька 4. Лубенська 5. Полтавська 6. Прилуцька 7. Роменська
Донецька губернія (7 округ): 1. Бахмутська 2. Луганська 3. Маріупольська 4. Старобільська 5. Таганрозька 6. Шахтинська 7. Юзівська	Одеська губернія (6 округ): 1. Балтська 2. Лисавецьградська 3. Миколаївська 4. Одеська 5. Першомайська 6. Херсонська	Харківська губернія (5 округ): 1. Богодухівська 2. Ізюмська 3. Куп'янська 4. Сумська 5. Харківська
Катеринославська губернія (7 округ): 1. Бердянська 2. Запорізька 3. Катеринославська 4. Криворізька 5. Мелітопольська 6. Олександрійська 7. Павлоградська	Подільська губернія (6 округ): 1. Вінницька 2. Гайсинська 3. Кам'янецька 4. Могилівська 5. Проскурівська 6. Тульчинська	Чернігівська губернія (5 округ): 1. Конотопська 2. Ніжинська 3. Новгород-Сіверська 4. Сновська 5. Чернігівська

\* Сформовано автором за: Округи УСРР 1923-1930 роки. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B8\\_%D0%A3%D0%A1%D0%A0%D0%A0\\_1923%E2%80%941930](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B8_%D0%A3%D0%A1%D0%A0%D0%A0_1923%E2%80%941930).

Новий етап реформування адміністративно-територіального ділення України почався у 1930 р. Він полягав у ліквідації округів і створенні 503 адміністративних одиниць. Вони були сформовані як двоступенева система управління, яка складалася з 484 районів, 18 міст республіканського підпорядкування та 11 районів АМРСР.

З 1932 р. в адміністративному поділі України почали формуватися області як адміністративні одиниці вищого порядку. На 27 лютого 1932 р. у складі УРСР були створені Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Одеська і Харківська області, а також Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка. Крім того, існували 4 міські ради центрального підпорядкування (Луганська, Макіївська, Маріупільська, Сталінська) та 13 районів центрального підпорядкування. Пізніше були створені ще дві області – Донецька і Чернігівська.

Поступово Україна була переведена на обласну систему адміністративного ділення. На 10 січня 1939 р. республіка мала 15 областей і Молдавську АРСР. Напередодні війни з фашистською Німеччиною, тобто на 22 червня 1941 р. на території УРСР існувало 23 області, зокрема Волинська, Дрогобицька, Ровенська, Станіславська, Тернопільська (назва пізніше змінена на Тернопільська), Чернівецька, Аккерманська (пізніше перейменовану на Ізмаїльська), Кам'янець-Подільська.

З 1954 р. адміністративний поділ України склали 25 областей (табл. 2). За цей час Кримська область набула статусу автономної республіки. Відповідно статус області мають 24 регіони. Київ і Севастополь відносяться до міст республіканського підпорядкування. Отже, на нинішній час Україна використовує адміністративно-територіальну структуру, що дісталася їй у спадок від Радянського Союзу.

Таблиця 2

## Області України після 1959 р.

№ з/п	Область	Площа (км <sup>2</sup> )	Населення 1 січня 1976 р.	Населення 1 січня 1987 р.	Склад
1	Вінницька	26 513	2 073 000	1 947 000	26 районів
2	Волинська	20 144	1 011 000	1 035 000	15 районів
3	Луганська	26 684	2 819 000	2 849 000	18 районів
4	Дніпропетровська	31 974	3 570 000	3 857 000	20 районів
5	Донецька	26 517	5 141 000	5 368 000	18 районів
6	Житомирська	29 832	1 585 000	1 543 000	22 райони
7	Закарпатська	12 777	1 134 000	1 206 000	13 районів
8	Запорізька	27 180	1 894 000	2 064 000	18 районів
9	Івано-Франківська	13 928	1 311 000	1 382 000	14 районів
10	Київська	28 970	3 888 000	4 446 000	26 районів і 1 міськрада (Київ)
11	Кіровоградська	24 588	1 261 000	1 229 000	21 районів
12	Кримська	26 945	2 062 000	2 397 000	15 районів і 1 міськрада (Севастополь)
13	Львівська	21 833	2 517 000	2 686 000	20 районів
14	Миколаївська	24 598	1 215 000	1 309 000	19 районів
15	Одеська о	33 310	2 543 000	2 623 000	26 районів
16	Полтавська	28 748	1 733 000	1 722 000	25 районів
17	Рівненська	20 047	1 095 000	1 171 000	15 районів
18	Сумська	23 834	1 435 000	1 427 000	18 районів
19	Тернопільська	13 823	1 173 000	1 152 000	16 районів
20	Харківська	31 415	2 976 000	3 163 000	25 районів
21	Херсонська	28 461	1 113 000	1 231 000	18 районів
22	Хмельницька	20 645	1 577 000	1 525 000	20 районів
23	Черкаська	20 900	1 554 000	1 529 000	20 районів
24	Чернівецька	8 097	880 000	918 000	10 районів
25	Чернігівська	31 865	1 515 000	1 422 000	22 райони
	<b>Разом</b>	<b>603 628</b>	<b>49 075 000</b>	<b>51 201 000</b>	<b>480 районів і 2 міськради</b>

Між тим, з кінця 80-х років ХХ століття тенденції розвитку світової економіки суттєво змінилися завдяки глобалізації та проривним зрушенням у науково-технологічній сфері. Послабився вплив географічного фактору на просторовий розвиток завдяки зростанню мобільності факторів виробництва. Зрештою зріс рівень уніфікації умов розвитку регіональних спільнот та «екстериторіальність» локальних середовищ. Це спричинило поступову відмову від пострадянського підходу до формування регіональної політики на основі розвитку національних економіко-господарських комплексів. Альтернативою нового регіоналізму стало

впровадження регіональних моделей розвитку на основі включення до глобальних ланцюгів вартості транснаціональних виробничих мереж. Як зазначають А. Гриценко і Є. Песоцька, «глобалізація надає національним регіонам статусу стратегічних гравців світового ринку, перетворюючи їх на активних автономних суб'єктів міжнародної системи конкурентної взаємодії»<sup>1</sup>.

Зростання «ваги», так званих, «м'яких» конкурентних переваг регіональної економіки, які полягають у створенні сприятливих умов для залучення та ефективного використання ресурсів, що складають ос-

<sup>1</sup> Гриценко А., Песоцька Є. Формування інформаційно-мережевої економіки. *Економічна теорія*. 2013. №1. С. 5-19.

нову нової економіки, змінює цілі регіональної політики. Вони у пріоритетному порядку орієнтуються на забезпечення належної якості життя населення регіону.

Нова парадигма регіонального розвитку, яка стала домінуючою з початку XXI століття, «відкидає» традиційний патерналістський підхід до регіонального розвитку. Вона орієнтується «на створення умов для просторового розвитку на принципах зміцнення конкурентоспроможності регіональної економіки, її здатності генерувати ресурси для модернізаційного розвитку, вирішення переважної більшості проблем розвитку на локальному рівні на засадах субсидіарності»<sup>1</sup>. На цій основі забезпечується отримання головних ефектів від використання ресурсів регіонального розвитку.

Реалізація нової парадигми регіонального розвитку країнами Європейського Союзу включала децентралізацію влади, набуття необхідної суб'єктності адміністративно-територіальними утвореннями, оптимізацію кількості суб'єктів, інтегрованість регіональної економіки у загальнонаціональну економічну структуру. Основою формування сучасної політики регіонального розвитку є імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка орієнтує на впровадження європейських управлінських моделей. Водночас проведення регіональних реформ має дотримуватися вимог основних документів об'єднаної Європи, які визначають принципи регіональної політики. До них відносяться «Керівні принципи сталого просторового розвитку» (Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent) Ради Європи та «Європейська перспектива просторового розвитку (До збалансованого і сталого розвитку територій ЄС)» (European Spatial Development Perspective (Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union), ESDP) Європейського Союзу. Важливим документом є також стратегія економічного розвитку ЄС на сім років «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого та всеосяжного зростання» (Europe 2020. A strategy for smart sustainable and inclusive growth).

З огляду на положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, документи ЄС у сфері регіональної політики та досвід країн ЄС регіональні реформи повинні включати зміни на вищому рівні адміністративно-територіального устрою країни. У зв'язку з цим варто наголосити, що у постсоціалістичних країнах регіональні реформи були пов'язані із євроінтеграційними устремліннями і передбачали підготовку країни для ефективного реалізації політики зближення з ЄС.

У Польщі в 1999 р. були створенні воєводства як новий суб'єкт місцевого самоврядування, який відповідав рівню NUTS-2. Він став основою для нового територіального поділу та реалізації заходів політики згуртованості після вступу до ЄС у травні 2004 р. На

регіональний розвиток із структурних фондів і фонду згуртованості ЄС в період 2004–2013 рр. Польща отримала близько 73,3 млрд євро (за цінами 2004 р.)<sup>2</sup>.

Система адміністративно-територіального управління Словаччини (табл. 3) створена як однорівнева у 1990 р. і складалася із 2800 муніципалітетів різних розмірів. У 2002 р. почали функціонувати 8 регіональних органів влади, які законом класифікувалися як самоврядування вищих територіальних одиниць.

Таблиця 3

## Регіони Словаччини (2014 р.)\*

Вища територіальна одиниця	Площа (км <sup>2</sup> )	Населення	Кількість муніципалітетів
Регіон Братислава	2053	625 167	73
Регіон Трнава	4148	558 677	251
Регіон Тренчин	4501	591 233	276
Регіон Нітри	6343	684 922	354
Регіон Жиліни	6788	690 449	315
Регіон Банська Бистрица	9455	655 359	516
Регіон Прешов	8993	819 977	665
Регіон Кошице	6753	795 565	440
Словаччина	49 034	5 421 349	2890

\* Розвиток регіональної концепції Словаччини / Каміла Борсекова, Соня Чапкова, Філіп Флашка, Станіслав Колошта, Катаріна Віталішова / *Регіональні перетворення у світовому та європейському вимірах: монографія* / за наук. ред. А. І. Крисоватого та Є.В. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 315.

Болгарія поділяється на 6 регіонів, які мають 28 областей. Водночас, у Болгарії виділені території на рівні 1, що не є територіально-адміністративними одиницями. До них відносяться, по-перше, Північна і Південно-східна Болгарія, де виділяються Північно-західний, Північно-центральний, Північно-східний і Південно-східний регіони. По друге, Південно-західна і Південно-центральна Болгарія.

Території, що не віднесені до територіально-адміністративних одиниць, виділяються і на рівні 2. Вони включають регіональні центри в кількості 5 – у Південно-західному регіоні; 5 – у Південно-центральному регіоні; 4 – у Північно-східному регіоні; 4 – у Південно-східному регіоні; 5 – у Південно-західному регіоні і 5 – у Південно-центральному регіоні.

Адміністративно-територіальні одиниці Болгарії сформовані на рівні 3 і включають 28 районів. Для цілей місцевого самоврядування виокремлюють підрівень, що налічує 265 муніципалітетів. Відповідно до даних ЕКАТТЕ [болг. Єдинен класифікатор на адміністративно-територіальні територіальні одиниці – Єдиний класифікатор адміністративно-територіальних і територіальних одиниць] болгарські муніципалітети об'єднують 5265 міст та сіл<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Жаліло Я. А., Жук В. І., Філіпенко А. О., Шевченко О. В. Нова регіональна політика для нової України / під заг. ред. Я. А. Жаліло. Київ: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. С. 4.

<sup>2</sup> Розрахунки автора за: Євтухович О., Пшигодський З. Концепція регіонального розвитку Польщі // *Регіональні перетворення у світовому та європейському вимірах: монографія* / за наук. ред. А. І. Крисоватого та Є.В. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 297–298.

<sup>3</sup> Розвиток концепції регіоналізації в Болгарії / Маргарита Богданова, Евелина Парашкевова, Євгені Тодоров, Ева Цветанова // *Регіональні перетворення у світовому та європейському вимірах: монографія* / за наук. ред. А. І. Крисоватого та Є.В. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 323.

Отже, включення постсоціалістичних країн у євроінтеграційні процеси і вступ до Європейського Союзу супроводжувався приведенням адміністративно-територіального устрою у відповідність до викликів світового розвитку і національних особливостей. При цьому, загальна орієнтація була єдиною – кожна країна мала за основу прийняти розроблений Європейським Союзом стандарт – номенклатуру територіальних одиниць для цілей статистики (NUTS).

Реформування адміністративно-територіального устрою України в контексті євроінтеграційної стратегії потребує вирішення великого комплексу питань. При цьому пріоритет має бути відданий вищому рівню, адже інакше утвориться розрив у ланцюжку територіальних трансформацій. Водночас необхідно врахувати досвід проведення регіональних реформ у країнах ЄС.

Таблиця 4

## Порівняння розмірів регіонів вибраних європейських країн і України

Назва країни	Площа, км <sup>2</sup>	Населення, млн жителів	Кількість регіонів вищого / другого рівня	Середня кількість населення у регіоні вищого рівня, млн./ у регіоні другого рівня, тис. осіб	Середня площа регіонів вищого / другого рівня, км <sup>2</sup>
Франція	551 695	65,1	27 / 101	2,4 / 644,6	20433 / 5462
Іспанія	265 60/4	45,2	19 / 50	2,4 / 904,0	26560 / 10092
Німеччина	357 168	80,1	16 / 439	5,1 / 1 82,5	22323 / 813
Польща	312 679	38,5	16 / 308	2,4 / 125,0	19542 / 1015
Італія	301 340	61,3	20 / 110	3,1 / 557,3	15067 / 2739
Велика Британія	243 789	63,1	4 / 106	15,8 / 595,2	60947 / 2300
Україна	603620	45,4	27 / 490	1,7 / 92,7	22356 / 1231

Примітка: розрахунки авторів.

Порівняння кількості створених у законодавчому порядку регіонів України з найбільшими за територією європейськими країнами свідчить про її певне «лідерство» (табл. 4). Так, Італія має 20 регіонів, Іспанія – 19, Німеччина і Польща – по 16, а Великобританія взагалі складається з 4 адміністративно-територіальних частин вищого рівня, які насправді є її історичними провінціями, а саме: з Англії, Уельсу, Шотландії та Північної Ірландії. Аналогічна тенденція зберігається і в регіонах другого рівня. Водночас серед найбільших країн Європи Україна має найменшу середню чисельність населення в регіонах вищого рівня і в регіонах другого рівня. Дещо інакше виглядають показники територіальних розмірів українських регіонів на європейській мапі. Проте це стосується лише регіонів першого рівня, за розміром яких Україна поступається Великобританії та Іспанії і знаходиться практично на одному рівні з Німеччиною. Середня площа регіонів другого рівня в Україні менша лише за британську й іспанську.

Зростання ролі регіонів у соціально-економічному розвитку обумовлює доцільність постановки питання щодо їх кількості і розміру. Вирішуючи його, треба виходити з того, що малі дрібні територіальні утворення мають обмежені ресурси для успішної конкуренції в умовах глобалізації та переходу до економіки знань. Негативний вплив територіального фактору може нівелюватися за рахунок більшого включення у мережеву економіку, проте це не завжди вдається. Не випадково в країнах Європи найбільш розвиненими і свого роду двигунами розвитку є найбільші регіони. У Німеччині – це Баварія, в Іспанії – Каталонія, Валенсія і Мадрид, в Італії – Ломбардія, Сицилія, Венето і Турин.

Малий регіон – малі можливості. Це відчувається під час проведення дискусій щодо децентралізації. Нині українські дослідники і політики «захопилися»

вирішенням питань розширення повноважень та фінансових ресурсів на рівні міста, села, селища і територіальних громад. Залишається відкритим питання щодо джерел фінансування великих проєктів, особливо наукових та інфраструктурних, реалізація яких потребує концентрації ресурсів, що формуються якнайменше великими адміністративно-територіальними одиницями.

Звіряючи українські підходи до регіональних реформ з досвідом зарубіжних країн, потрібно означити зворотний підхід. Зарубіжні експерти віддають пріоритет крупним регіонам. Так, директор представництва Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні Штефан Мойзер вважає, що області – «надто малі утворення. Варто створити десять-дванадцять сильних регіонів, які би були справді життєздатними і мали би змогу планувати розвиток регіону. На наш погляд, в українській системі було би складно за один крок провести децентралізацію та зробити так, аби одразу посилити найдрібніші утворення – міста і села»<sup>1</sup>.

Дискусія щодо того, з чого починати реформи регіонального розвитку, віддзеркалює лише одну сторону проблеми. Логічно стверджувати, що доцільно комплексно реформувати регіональні структури. За такої умови регіон матиме можливість для «довгого стрибка». Проте в Україні вже розпочато реформування з нижнього рівня. За такої тактики реформ треба визначити раціональну послідовність і темп змін. Затягування гальмуватиме отримання очікуваного ефекту та девальвує саму реформаторську ідею.

З огляду на те, що середній розмір регіонів за чисельністю населення у великих країнах Європи варіюється між 2 і 3 млн осіб, а в Україні він складає 1,7 млн осіб, доцільно вжити тактику проведення регіональних реформ, орієнтовану на збільшення регіонів першого рівня. Водночас варто врахувати, що Україна має

<sup>1</sup> Без укрупнення областей децентралізація неможлива. 11.04.2015 р. URL: <http://novezakarpattya.com/uk/post/28355/>.

найбільшу площу серед європейських країн. Цей фактор у процесі створення нових регіонів можна врахувати по-різному. За високої щільності населення територіальне утворення доцільно зменшити, і навпаки. Водночас треба брати до уваги галузеву спеціалізацію окремих частин території.

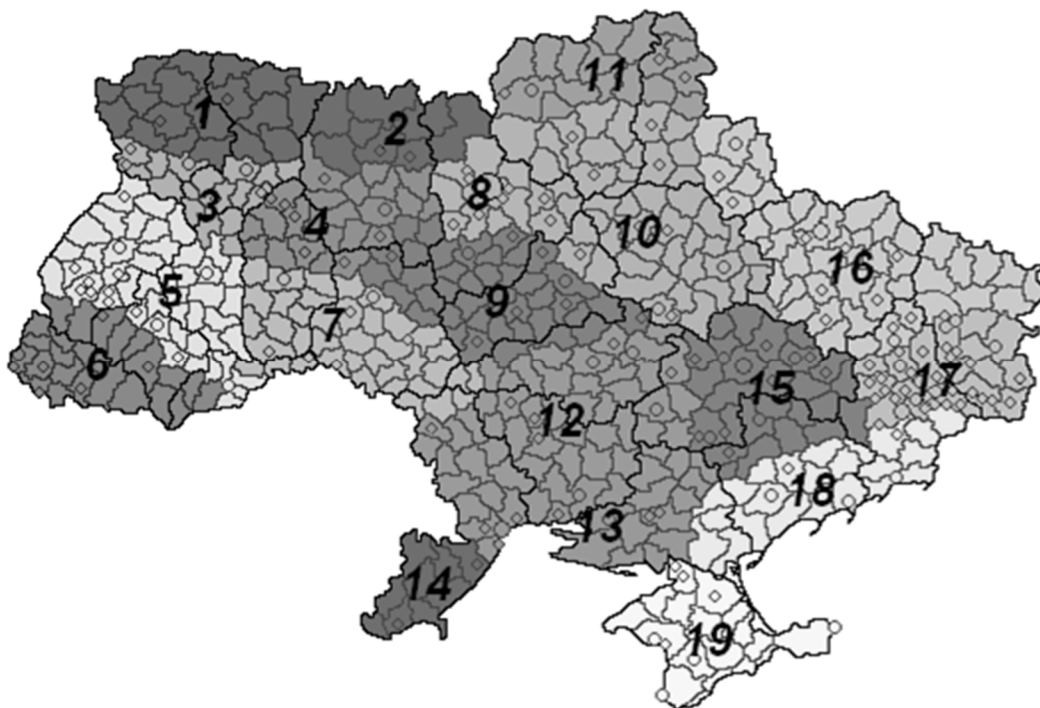
У плані переформатування регіонів у процесі проведення реформ доцільно врахувати наявність в Україні історичних регіонів, чим за часів імперської Росії і особливо в радянський період гребували. Такими регіонами є Наддніпрянська Україна (Подніпров'я), Поділля, Київщина, Чернігівщина, яку називають також Чернігово-Сіверщина і Сіверщина, Полтавщина, Галичина, Волинь, Полісся, Закарпаття, Буковина, Південно-Східна Україна (Слобідська Україна), Східна Україна (Донбас), Придніпров'я (до ліквідації Запорізької Січі у 1775 р. мало назву Запоріжжя, яке пізніше поступово було витіснене імперією новою назвою Новоросія відповідно з новоствореною за царським указом губернію), Приазов'я, Північне Причорномор'я та Крим.

Історико-етнографічне районування має велике загальнонаціональне і місцеве значення для збереження надбань культури різних груп населення та їх розвитку. Водночас, як свідчить досвід багатьох європейських країн, зокрема Німеччини, Швейцарії, Франції й Греції, воно може бути використано для адміністративно-територіального районування як основи соціально-економічного розвитку країни. Укра-

їна, яка розпочала реформи регіонального управління, має використати спадщину минулого у просторовій організації своєї території.

Зрозуміло, що протягом століть під впливом численних політичних, економічних, етнічних, історичних та інших факторів регіоналізація зазнавала суттєвих змін. Нині окремі історичні території або їхні частини знаходяться у складі інших держав. Крім того, змінювалися й назви окремих територій з українським населенням. Одночасно відбувалися процеси формування нових зв'язків, традицій, культурних особливостей у рамках адміністративно-територіальних поділів, що вводилися урядами держав, до яких належали і переходили українські землі. Нині набули поширення назви регіонів, які походять від назв обласних центрів (Львівщина, Тернопільщина, Франківщина, Сумщина тощо), що не виключило неофіційне, проте за наявності сталої традиції, вживання давніших назв, які не стерлися з історичної пам'яті. Закономірністю стає поширення звертання до історичних назв з формуванням української політичної нації.

На рисунку представлена мапа України з історичними назвами. Проводячи регіональні реформи, можна цей макет брати за основу. Як наочно видно з мапи, історичні регіони мають великі розбіжності територіального характеру. Це спонукає до пошуку форм об'єднання територій в єдині історичні регіони за принципом останньої реформи територіального устрою Франції.



Позначення: 1 – Західне Полісся; 2 – Східне Полісся; 3 – Західна Волинь; 4 – Східна Волинь; 5 – Галичина–Буковина; 6 – Карпати–Закарпаття; 7 – Поділля; 8 – Київський регіон; 9 – Придніпров'я правобережне; 10 – Придніпров'я лівобережне; 11 – Сіверщина; 12 – Південно-степовий район; 13 – Причорномор'я; 14 – Буджак; 15 – Придніпров'я верхнє; 16 – Слобжанщина; 17 – Донбас; 18 – Приазов'я; 19 – Крим.

Рисунок. Мапа історичних регіонів України в існуючих кордонах

Джерело: Динаміка населення історичних регіонів України (1972–2012 рр.). URL: <http://www.sumynews.com/news-and-ideas/demography/4627>.

Між окремими історичними регіонами України є в деяких випадках і значні відмінності у чисельності населення (табл. 5). Їх також доцільно враховувати, приймаючи рішення щодо районування. Так, у найбільшому Донецькому регіоні проживає більше 5 млн жителів, натомість Буджак має чисельність населення близько 700 тис. осіб. У таких випадках доведеться вивчити можливість об'єднання історичних регіонів зі знаходженням відповідних форм управління та назв,

які влаштують населення всього об'єднаного регіону. Для вирішення цього питання можна використати досвід Франції. Зокрема, можуть дискутуватися варіанти назв за сумою назв історичних регіонів в алфавітному порядку з урахуванням абрєвіатури, що впливає з подвоєної чи потроєної назви. Не виключається звернення до давніх і давніших назв. Широка публічна дискусія дасть змогу знайти у кожному випадку свій варіант.

Таблиця 5

## Загальна чисельність населення історичних регіонів і географічно виокремлених територій України у 2012 р.\*

№ з/п	Регіон	Найбільші міста	Чисельність населення, тис. осіб
1.	Донбас	Донецьк, Луганськ	5 121
2.	Галичина-Буковина	Львів, Чернівці	4 845
3.	Слобожанщина	Харків, Суми	4 025
4.	Київський регіон	Київ, Бровари	3 764
5.	Придніпров'я верхнє	Дніпро, Запоріжжя	3 592
6.	Причорномор'я	Одеса, Миколаїв	2 906
7.	Південно-Степовий регіон	Кривий Ріг, Кропивницький	2 641
8.	Придніпров'я лівобережнє	Полтава, Кременчук	2 560
9.	Поділля	Вінниця, Хмельницький	2 477
10.	Крим	Сімферополь, Севастополь	2 344
11.	Придніпров'я правобережнє	Черкаси, Біла Церква	2 176
12.	Карпати та Закарпаття	Ужгород, Мукачеве	2 017
13.	Приазов'я	Маріуполь, Мелітополь	1 596
14.	Східна Волинь	Житомир, Бердичів	1 409
15.	Західна Волинь	Рівне, Луцьк	1 324
16.	Західне Полісся	Ковель, Вараш	1 002
17.	Сіверщина	Чернігів, Шостка	912
18.	Буджак	Ізмаїл, Білгород-Дністровський	578
19.	Східне Полісся	Коростень, Малин	341

\* Складено автором за: Динаміка населення історичних регіонів України (1972–2012 рр.). URL: <http://www.sumynews.com/news-and-ideas/demography/4627>.

У разі створення нових регіонів також доцільне відокремлення територій з історико-географічних утворень. Є достатньо підстав, зокрема, для виділення приазовських земель із адміністративних територій нинішньої Донецької та Запорізької областей.

Районування України за історичними територіями і, відповідно, назвами має переваги. По-перше, воно відповідає географічним особливостям країни. По-друге, історичні території мають населення, переважна більшість якого характеризується спорідненим менталітетом і зберегли позитивну історичну пам'ять. По-третє, на історичних територіях більший рівень однорідності ресурсів, що може стати основою для регіональної спеціалізації виробництва. По-четверте, взяття за основу регіоналізації історичного фактору сприятиме кращому розвитку туризму і пов'язаних з ним галузей економіки. По-п'яте, новий підхід сприятиме поліпшенню міжнародних відносин з прикордонними територіями, які мають єдине історичне минуле з відповідними українськими землями.

Особливо варто зупинитися ще на одній перевазі історичного підходу до реформи регіоналізації. Його треба бачити у тому, що він сприятиме призупиненню вирощування «безбатченків», громадян «без роду і племені» та прискорить формування політичної нації.

У цьому зв'язку варто наголосити на тому, що українські законодавці започаткували важливі зміни, які отримали назву «декомунізація». Законом України злано комуністичний режим 1917–1991 рр. в Україні злочинним і заборонено пропаганду комуністичної ідеології в назвах населених пунктів, бульварів, проспектів, вулиць, скверів, площ, мостів і набережних<sup>1</sup>. Ця лінія реформ, в якій фактично закладений напрямок звернення до історичних коренів української нації у державному будівництві та повернення власної історії, яка була присвоєна російським царизмом, має бути розвинена у ширший напрямок. Його доцільно визначити як деколонізація.

Повернення історичних назв – краща відповідь на ідеологію «русского мира». Важливо здійснити безкровне повернення власних назв, викреслених колонізаторами, заради увіковічення себе на колонізованій ними території. У зв'язку з цим варто зазначити, що окремі українські території у різні часи входили до складу таких держав, як Велике князівство Литовське, Австро-Угорщина, Румунія, Чехословаччина, Польща. Проте в рамках цих держав власні назви практично не змінювалися. Переписування історії було притаманно лише Російській імперії та комуністичному режиму.

<sup>1</sup> Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон Укра-

їни від 09.04.2015 р. №317-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 26. Ст. 219. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.

Регіональне реформування не виключає також доцільності у зміні назв нових регіонів. За часів Старадавньої Русі був поширеним поділ земель на князівства. У структурі Великого князівства Литовського українські землі спочатку заадмініструвалися на правах князівств, а за адміністративною реформою 1564–1566 рр., коли відбувся поділ на 13 воєводств, на українських землях було утворено Київське, Волинське та Брацлавське воєводства. У складі Російської імперії регіони поділялися на губернії. В адміністративному відношенні у складі Австро-Угорської імперії виділялися коронні землі, серед яких території з українським населенням були представлені Королівством Галичини і Володимирії, а також Герцогством Буковина. Різні назви мали закарпатські землі: Угорська Русь, Карпатська Русь, Руська Країна, Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Закарпатська Україна. Територія Підкарпатської Русі входила до складу чотирьох комітатів Угорщини – Берег, Марамарош, Унг, Угоча. Проте «Русь» завжди включалося до назви.

Вирішуючи проблему поділу українських регіонів, варто зупинитися на вирізненні їх як країв. Універсальність такого адміністративно-територіального поділу полягає в тому, що край – це і будь-яка місцевість, і значна за простором область, і місцевість, що тяжіє до будь-якого географічного об'єкта. Зрештою, край – це й історична місцевість.

Отже, край – універсальніше визначення регіону першого рівня. Іменник «область», маючи значення деякої частини більшої структури, має дещо іншу універсальність. Будучи вживаною для визначення області знань, підмножин якоїсь математичної множини, зоогеографічного регіону Землі, він не передає суто національного підтексту в історичному підході до регіональних реформ.

Отже, Україна у регіональних реформах стоїть перед визначенням концепції формування регіонів. Це важлива складова державотворення, яка має увібрати в себе національні надбання і світовий досвід. Натомість новий регіональний поділ має забезпечити умови успішного поступу в соціально-економічному і культурному напрямках.

**Висновки.** Включення постсоціалістичних країн у євроінтеграційні процеси супроводжувався приведенням адміністративно-територіального устрою у відповідність до викликів світового розвитку і національних особливостей. При цьому загальне районування здійснювалося на основі єдиного стандарту ЄС – номенклатури територіальних одиниць для цілей статистики (NUTS).

При проведенні регіональних реформ пріоритет має бути наданий вищому рівню, адже інакше утвориться розрив у ланцюжку територіальних трансформацій. Водночас має бути враховано досвід проведення регіональних реформ у країнах ЄС. Відповідно Україні доцільно суттєво підвищити історико-етнографічний напрям при визначенні меж і назв регіонів з тим, щоб повніше вихувати географічні особливості країни, ефективно використати синергію спільного менталітету і місцевого досвіду, комплексно застосувати в економічному розвитку фактор однорідності ресурсів, сформувати туристичну спеціалізацію, покращити міжнародні відносини з прикордонними територіями.

Вирішуючи проблему поділу українських регіонів, варто зупинитися на вирізненні їх як країв. Універсальність такого адміністративно-територіального поділу полягає в тому, що край – це і будь-яка місцевість, і значна за простором область, і місцевість, що тяжіє до будь-якого географічного об'єкта, й історично унікальна місцевість.

**А. В. Кучер**

*чл.-кор. АЕН України, канд. пед. наук  
ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ*

## МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАНЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

**Постановка проблеми.** Нині інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектора України в 4–5 разів нижче, ніж у розвинених країнах, що є національною проблемою. Фактично досягнуті у 2016 р. розміри інвестицій у сільське господарство (75 дол. США/га) відповідають лише показникам держав, які розвиваються (до 150 дол. США/га) [1]. Водночас, згідно з дослідженнями вчених, на першому етапі потрібно інвестувати в рослинництві в середньому 1–2 тис. дол. США/га [2]. На думку М. І. Кісіля, розв'язувати цю проблему слід передусім на основі активної аграрної політики, активізації інвестиційної діяльності виробників за рахунок власних і залучених коштів, надання їм бюджетної підтримки [1]. У сучасних умовах суб'єкти господарювання мусять самі знаходити шляхи вирішення проблем, при цьому є думка, що фінансовий капітал має надходити до найбільш конкурентоспроможних підприємств. У зв'язку із цим є потреба зберігати досягнуті конкурентні позиції, закла-

дати фундамент для їхнього укріплення та, за можливості, – підвищення конкурентоспроможності [3]. Інвестиційна діяльність аграрних підприємств є одним із інструментів формування й підвищення їхньої конкурентоспроможності [4]. За оцінками фахівців Українського клубу аграрного бізнесу, аграрний сектор може щороку освоювати 5 млрд дол. США іноземних інвестицій, проте, притік цих інвестицій можливий лише в разі завершення земельної реформи, що дозволить надати доступ виробникам до основного виробничого ресурсу – землі [5]. Зазначене вище свідчить про актуальність і науково-практичну значущість проблеми інвестиційної привабливості землекористувань аграрних підприємств.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Учені досліджують проблеми інвестиційної привабливості України [6]; європейської моделі інвестиційного забезпечення політики сільського розвитку [7]; інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрному секторі [8]; ме-